

Bura László

A pedagógiai szakkifejezések értése

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományi Kara keretében 1999 őszén indított tanítóképző főiskolai karok célkitűzése és feladata volt a korábbi középiskolai képzést mind elméleti, mind gyakorlati szinten meghaladó szintű tanító- és óvónőképzés.

A hároméves főiskolai képzés tantárgyrendszere, tantervei, a tantárgyak elméleti/tartalmi követelményei, óraszama gyakorlatilag mind a hat induló tanévben változott/módosult. A Pszichológia és Neveléstudományok Kara végeredményben adós maradt a szaktudományok fejlődését is figyelembe vevő, ugyanakkor az elemi iskolai oktatás és az óvodai nevelés valós állapotához is igazodó, a gyakorlatban is eredményes és hatékony végleges elképzelés kialakításával.

Az ún. bolognai rendszer bevezetése után a főiskolai képzés egyetemi rangúvá vált, az egyetem Kolozsváron működő, valamint a kar vidékre kihelyezett tagozatai ún. nevelő tanárokat képeznek az elemi iskolai és az iskolát megelőző oktatás számára.

A lélektani és a pedagógiai szaktantárgyak száma és heti óraszama számottevő volt a főiskolai szintű képzés idején is, a bolognai rendszerű egyetemi tantervben viszont ez a tantárgycsoport lényegében teljesen kitölti az első három félévet. Következésképpen a hallgatók igen tekintélyes órászámban hallgatnak pszichológiai és pedagógiai előadásokat, a szaktantárgyak révén számottevő elméleti ismeretet szereznek a világról, az emberről, az ember fejlődéséről, a szemináriumokon elmélyítik szaktárgyi ismereteiket és fejlesztik tanítástechnikai készségeiket.

Szakmai képzésük, tehát az elméleti ismeretek megszilárdítása, gyakorlati készségeik fejlesztése, szakmai illetékességük szintjének emelése megkívánja, hogy szakirodalmat olvassanak, ugyanebből a célból ma már egyre többet használnak a korszerű és gyors tájékozódás az eszközt, az internetet is.

A pedagógiai tudományok művelői világszerte foglalkoznak a pedagógusok szakmai/nevelői illetékessége elméletének kidolgozásával. Ez, amint a kutatók megállapítják, általában még gyermekcipőben jár. Abban mindenki egyetért, hogy a pedagógiai képzés minőségének alapfeltétele: a megértés; az elméleté is, de a célé, s az eléréséhez szükséges módszereké, eljárásoké is. A megértés kérdése foglalkoztatott a pedagógiai kutatás elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó tantárgy, valamint a pedagógiai kommunikáció és a

nevelésmenedzsment (az iskolai menedzsment elemei) – mindkettő az egyetem harmadik félévében tanult tantárgy – szemináriumi munkája és a hallgatók által készített szemináriumi dolgozatok elolvasása/megbeszélése folyamán. Azt tapasztaltam, hogy a hallgatók nem értik sok, a pedagógiai szaknyelvben használt fogalom, elsősorban kölcsönzavak, olykor már jövevényszavak jelentését. Ez késztetett egy, a fogalmak ismeretére vonatkozó tájékoztató felmérésre.

Hipotézisem

A hallgatók vagy nem értik, vagy összetévesztik a neveléstudomány számos (nem magyar nyelvi eredetű) szakszavának, fogalmának a jelentését, sok szakszót pedig a valós jelentésének, jelentéstartalmának ismerete nélkül használnak.

A Pszichológia és Neveléstudományok Kar Szatmárnémetiben működő (kihelyezett) tagozata II. évfolyamának 30 hallgatója (2006 novemberében) töltötte ki a kérdőívet, amely 30 (idegen nyelvi eredetű) szót tartalmazott. A felmérésre fordított szemináriumi órán azt kellett megválaszolniuk, hogy szerintük mi a jelentése a kérdőíven szereplő szavaknak. A szavakat a pedagógiai kommunikáció és nevelésmenedzsment órán megelőzően tárgyalatémához kapcsolódó szaktanulmányokból választottam.¹

A kérdőíven csak a szavak szerepeltek, viszont az értelmezésükhöz szükséges szöveggörnyezet ismerete érdekében az egy-egy vonatkozó mondatot felolvastam.²

A válaszok mennyiségi értékelése

Összességében a 30 hallgató 30 szóra adott válasza elméletileg 900 szó. A hallgatók válaszainak száma azonban összesen csak 526 szó (58,48%) volt,

¹ A pedagógiai kommunikáció kérdéseiről szóló szaktanulmányokban természetesen e mennyiség többszöröse is előfordul, de a jelenség körvonalazásához elégségesnek tartottam a 30 szót. A kommunikáció kérdései kapcsán a világosság, a tömörség kérdéseiről, illetőleg a megértésről is beszélünk. Ennek keretében került látókörünkbe Dr. Balázs Sándor: *A pedagógiai kommunikációs képességek fejlesztésének elméleti és gyakorlati problémái* című, 2000-ben (főiskolai jegyzetként) kiadott szöveggyűjtemény. Ebben található J. L. Austin: *Hogyan cselekedjünk a szavakkal?* című tanulmánya, amelyet a szerző átvett Pléh Csaba – Tercsényi Tamás: *Beszédaktus – kommunikáció – interakció* című, a Tömegkommunikációs Kutatóintézet kiadásában 1979-ben megjelent szöveggyűjteményből. Több tucatnyi szakkifejezéséből hét szó jelentéséről kérdeztem a hallgatókat.

² A nyelvfilozófiai kérdések tárgyalása során a tanulmány használja performatív ige, a lokúciós aktus, az illokúciós aktus, a fonetikus, a fatikus és a rétikus aktus kifejezést. Az egyik mondata: „A beszélő olyan aktust hajtott végre, amelynek nomeklatúrájában csak mellékesen vagy egyáltalán nincs utalás a *lokúciós* vagy *illokúciós* aktus elvégzésére. Az ilyen aktusok végzését egy *perlokúciós* aktus vagy *perlokúció* elvégzésének fogjuk nevezni.”

ugyanis 374 esetben (41,51%) megválaszolatlan maradt, semmilyen jelentését nem ismerték.

A hallgatók közül egy sem volt, aki mind a harminc szót értelmezni tudta volna, vagyis minden szónak (fogalomnak) megadta volna a jelentését. Jelzésértékű az is, hogy egy-egy hallgató hány szó jelentéséről nyilatkozott. Alábbi táblázatunk ezt szemlélteti:

A megválaszolt szavak száma	Százalékban	Válaszolók száma
27	90,01	3
26	86,67	2
25	83,34	1
24	80,00	1
22	75,34	1
21	70,01	2
20	66,68	5
19	63,35	1
18	60,02	1
17	56,69	1
16	53,35	1
15	50,01	2
14	46,68	1
13	43,34	3
12	40,01	1
11	33,68	1
10	33,36	1
9	30,03	1

Az 526 válaszból azonban csak 167 jó (az összes 18,53%-a), nem jó 359 (39,84%). A számarány az ismeretek jelentős hiányosságára utal. A megválaszolatlan szavak (374) és a helytelen jelentésben ismert szavak (359) együttes száma (753) gyakorlatilag 81,47 százalékos negatív eredmény. Ez pedig az ismeretsajátítás mértéke és alapossága tekintetében ugyancsak meggondolkodtató.

A következő táblázat közli a kérdezett szavakat, a válaszok számát, megoszlását (jó/nem jó), a szavak (pedagógiában használatos³) jelentését, az utolsó rovatban pedig a szavaknak (fogalmaknak) a hallgatók által tulajdonított jelentéseket.⁴

³ A szavak közt többjelentésű szavak is találhatóak, ezeknek más, nem a neveléstudományban vagy a lélektanban használatos jelentése is van.

⁴ A szót követően zárójelbe tett szám azt jelzi, hogy hány hallgató tulajdonította a szónak az adott jelentést.

A szó	Válasz			A szó jelentése/jelentései*	A hallgatók sokféle jelentésértelmezése	
	0	Van	Jó			Nem
absztrakt		30	26	4	elvont, elméleti	valótlan; festészeti irányzat
adaptál		30	0	30	alkalmassá tesz, átalakít, átformál, átdolgoz	átad, átvesz, alkalmaz, alkalmazkodik, bemutat, elfogad, elraktároz, hozzáad, hozzárendel, igazodik, hozzáigazodik, megfeleltet, örökbe fogad
aspektus	8	22	2	20	tekintet, szemlélet, nézőpont; jelleg, külső	benyomás, beszéd, hatás, jelleg, kép, kinézet, külalak, megjelenés, nézet, része valaminek, szemszög, tulajdonság
attitűd	4	26	9	17	magatartás, viselkedés; elméleti álláspont	attitűd, érzelmi benyomás, hozzáállás, készség, személyiségvonás, tehetség
curriculum	8	22	11	11	latin: pálya/ futás/, útirány	curriculum (4), leírás, tananyag-szabályozó dokumentum, program, tervezés, versenyfutás*
diszpozíció	15	15	2	13	hajlam, hangulat, hajlandóság	állapot, álláspont, elhelyezés, kinevezés, nézet, rendelet, rendelkezésre álló
domináns	1	29	21	8	uralkodó, kiemelkedő, túlsúlyban levő	egyezik, erős, erősebb, szembetűnő, vezető
empatikus	6	24	9	15	beleélő*	átérző, ellenszenves, toleráns, nem kedvelt, nem szimpatikus, visszataszító
explicit	8	22	6	16	kifejtett, világosan kimondott	belevont, egyértelmű, kifejező, magyarázó, összetett
illokúció	4	26	0	26	cselekvésértékű beszédegység	helyettesítés, helyettesítő, nem helyi
impexatív ⁵	30	0	0	0	A könyvben elírás, helyesen: imperatív = felszólító	
időintervallum	6	24	4	20	időköz; megfelelő időköz	határidő, időhatár (5), időkeret, időmennyiség, időszak, időtartam, megadott/ meghatározott idő (6)
indukált (igenév)	22	8	0	8	egyes esetekből az általánosra következtet	ajánlott, előidézett, érintetlen, jelzett
interakció	16	14	5	9	kölcsönös, viszony, kölcsönös ráhatás	átfedés, cselekvésbe való bevonás, interakció, kapcsolat, közbenjárás, közbeszólás, közös
kognitív	4	26	6	20	megismerő; a megismerésre vonatkozó	értelmi (14), érzelmi, kognitív (1), tapasztalati, tudati
konstruktív	1	29	28	1	építő, előrevívó	épülő
kooperatív	6	24	12	12	együttműködő	közreműködő (6), közös, központi szabályozó, segítő,

⁵ A szó elírás, a tanulmány nyomtatott szövegében az imperatív (felszólító) helyett szerepel. A szöveg alapján megállapítható elírást senki nem vette észre, következképp a szó jelentését ismeretlennek minősítették.

						szervezett, társas
kumulatív	20	10	0	10	csoportos, együttes; összesített	feltöltő, gyűjtő, halmozó, összecsatoló, összegyűjtő, összesítő
lokúció	17	13	0	13	beszédfordulatos *	helybeli, helyi, helymeghatározó, helyettesítő, helyzeti
metodológia	8	22	6	16	a tudományos kutatás módszertana	módszer, módszertan (15)
nonverbális	1	29	11	18	nem verbális, nem szavakban realizálódó	írott forma, jelbeszéd, nem-beszéd, nem hangj, nem nyelvi, nem szóbeli, szavakban nem kifejezhető, szavak nélkül, szónélküli
performancia	15	15	2	13	teljesítőképesség, teljesítmény	csúcsteljesítmény, fejlettség, fejlődés, formáság, megfeleltetés, minőségi, tökéletesített, tökéletesség, teljesítményszint
performatív	21	9	1	8	teljesítőképes	fejlett, fejlődő, forma, teljesíthető, tökéletes (2)
performatívum	30	0	0	0	teljesítőképesség	0
perlokúció	29	1	0	1		behelyettesítés
reflexió	10	20	0	20	vmihez fűzött megjegyzés, észrevétel	alkalmazkodás, hatás, kivetítődés, ösztön, reagálás (5), rugalmasság, válaszreakció, visszahatás (2), visszavetítés, vonatkoztatás
releváns	15	15	2	13	fontos, lényeges, meghatározó	egyértelmű, figyelembe vehető, helyes, kiemelkedő, megmutató, nyilvánvaló, releváns (2), természetes, vetélytárs, vonatkozó
rétikus ⁶	29	1	0	1	jelentéstani	szálas
stimulál	29	1	1	0	ösztönöz, ösztökél	befolyásol (3), csillapít, motivál (2), serkent (3); úgy tesz, mintha
sztenderd	11	19	3	16	standard, szempontrendszer, szabvány	alap, állandó (2), általános, egyforma, kiindulópont, követelmény, középút, meghatározott, standard, szabályos, tipikus, tipizált

A hallgatók fogalomértelmezéseinek nyelvi értékelése

⁶ Valószínűleg a retorikus (szónokias) szóból származtatott (nyelvfilozófiai) szó.

1. A vizsgált, a pedagógiai kommunikációban használatos szavak egyik csoportja a magyar köznyelvben használatos, elfogadottnak tekinthető idegen nyelvi eredetű szó: *empatikus, kreatív, metodológia, nonverbális*.

2. A *sztxenderd* az angol *standard* kiejtés szerinti átvétele. A *standard* szó a magyar nyelv *sxabvány* jelentésben már régen használt kölcsönszó, újabb, ismételt átvétele fölösleges, főként azért, mert a pedagógiában használatos fogalmi jelentését kifejezőbben és közérthetőbben tartalmazza a *sxempontrendszer* szó.

3. A megkérdezett idegen szavak közt több, a magyar nyelvben többjelentésű szó van: *aspektus, attitűd, domináns, kooperatív, kumulatív, reflexió*. Ezeknek a pedagógiai szaknyelvben használt idegen szavaknak a magyar nyelvben pontosan megfelelő, sőt sok esetben a szó jelentését árnyaltabban kifejező szót találunk. Ilyenek: *aspektus*: tekintet, szemlélet, nézőpont, megvilágítás; jelleg, külső (és még két más jelentés); *attitűd*: magatartás, viselkedés, modor; elméleti álláspont, szellemi beállítottság; szerepjátszás, felvett szerep, póz; valamilyen mozdulatot ábrázoló testtartás; (a szociológiában:) beállítódás, viselkedési mód; adott eseménnyel vagy véleménnyel szemben tanúsított magatartás; *domináns*: uralkodó (valamint); kiemelkedő, kimagasló, kitűnő; túlsúlyban levő; *kooperatív*: együttműködő; együttes, vállvetett; *kumulatív*: csoportos, együttes; felhatalmazott, összesített; *reflexió*: valamihez fűzött megjegyzés, észrevétel; elmélkedés, szemlélődés; önmegfigyelés.⁷

4. Az előbbi megállapításunk magyarázza, hogy a hallgatók – adataink tanúsága szerint számos esetben – egyes szavakhoz nem a megfelelő jelentést társították, a szónak ugyanis más értelmezését ismerték: *aspektus*: jelleg, kinézet (4), külalak; *attitűd*: (a közelítő jelentésű) magatartásforma; *diszpozíció*: elhelyezés, rendelet; *stimulál*: motivál, serkent.

5. A szót összetévesztik hangalakjában hasonló más idegen szóval (*adaptál – adoptál, metodológia – metodika*), illetőleg jelentését a hasonlóan hangzó román szó egyik jelentésével azonosítja: *diszpozíció* – rom. *dispozíție* = rendelkezés, intézkedés⁸, vagy valamilyen román nyelvi eredetű szóra (*loc* = hely) vezetik vissza: *lokúció*.

6. A szó jelentését rokon értelmű szavával fejezik ki (elfogadható): *stimulál*: motivál (2), serkent (3).

7. A szónak a jelentésével éppen ellentétes tartalmat tulajdonít: *empatikus*: ellenszenves (3), visszataszító (1).

⁷ E szavak közül többnek még más, a fizika, a hírközlés stb. területén használatos jelentése is van, ezekre itt nem utalok.

⁸ Pedig a román szó egyik jelentése is: hajlam, hajlandóság.

8. A hallgatók egy része csak az idegen szót használja, magyar megfelelőt, a szó valamilyen magyar értelmezését sem ismeri: *attitűd* (1), *curriculum* (4), *interakció* (1), *kognitív* (1), *releváns* (2).

9. Sejtji, érzi a szó értelmét, körülírással fejezi ki: *performancia* = legjobb képesség.

10. Helytelen az *időintervallum* szóösszetétel, ugyanis két elemének: *idő* – *intervallum* jelentése (= időköz) gyakorlatilag átfedés.

11. A hallgatóknak nincsen semmilyen latin nyelvi ismerete, következésképp nem értik meg a nyelvfilozófiában használt idegen (eredetű) szavakat: *illokúció*, *lokúció*s (beszéd), *performatívum*, *perlokúció*, *rétikus*. (Példáinkat szaporíthatnánk a kommunikációs szövegben még előforduló kifejezésekkel: *interperszonális kommunikáció* (= belső kommunikáció), *kinezika* (= testtartás), *proxemika* = a kapcsolatban részt vevők közti viszony).

12. Azt sem érthetjük, hogy a folyószövegben (bár idézőjelben) miért szerepel a „*reference-group*”, a „*teacher training*”, a „*teacher education*”, az olvasó számára érthetőbb lenne a magyar megfelelők: *kontrollcsoport*, *képzés*, *nevelés* kifejezés használata.

Összegzés

A hallgatók számottevő mértékben nem értik vagy félreértik a pedagógiai fogalmakat, (az idegen) kifejezéseket, ez jelentősen gátolja őket az ismeretek elsajátításában, elmélyítésében, következésképpen csökkenti munkájuk hatékonyságát.

A szaktudomány művelőinek a jelentős számú gyakorló pedagógus számára is érthető szaknyelvi kifejezéseket kellene használnia, a külföldi szakirodalomból átvett kifejezéseket pedig (ez nem nyelvi purizmus) lehetőleg jó anyanyelvi kifejezéssel kellene helyettesítenie.